

Оксана Зелінська,
доктор філологічних наук, професор
кафедри української мови
Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7965-428X>
zelinska67@ukr.net
Василь Денисюк,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української філології
Хмельницького національного університету
ORCID: 0000-0002-6773-1380
dvv2812@ukr.net

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ НАСТАНОВ У ТВОРАХ ТОМАША МЛОДЗЯНОВСЬКОГО

Матеріалом дослідження для цієї статті слугували твори польського проповідника епохи Бароко Томаша Млодзяновського. Інтерес до творчості Млодзяновського зумовлено передусім тим, що з його доробком були знайомі українські барокові митці, які, за припущенням дослідників, використовували польські тексти як взірці для побудови власних проповідницьких творів.

У статті описано засоби вираження настанов, повчань про те, як християнин має будувати своє життя, які моральні принципи сповідувати, як правдиво вірити в Бога. У текстах проповідей засвідчено настанови, дотичні до загальних світоглядних позицій людини, її переконань, поглядів, а також настанови, що стосуються конкретних учинків, моделей поведінки.

Для формулювання настанов автор продуктивно використовує директивні висловлювання, у яких послуговується формами дієслів у наказовому способі.

Чимало настанов містять аксіологічну аргументацію, що спонукає адресата зайняти позицію на стороні конкретних цінностей, прийняти поведінку, яка сприятиме посиленню духовності.

Специфічними для релігійного дискурсу є настанови, виражені як звернення до Ісуса Христа, Богородиці. У таких випадках спостерігаємо синкретизацію промовця та адресата в одній особі, яка апелює до найвищих святих осіб, аби допомогли у виконанні настанов.

Досягненню переконувального ефекту сприяють різні мовні прийоми і засоби. Переконавальний вплив посилюють зіставлення, порівняння. Формою втілення настанов є різноманітні сентенції, приповідки, лейтмотиви. Такі вислови є моральними константами, які акумулюють відносно стійкі уявлення про моральні норми й маркують аксіологічні орієнтири.

Настанови може поставати як висновок із повчального прикладу, що розгортається в невелике оповідання. Автор залучає адресатів до розмірковувань, пошуків аргументів, що сприяє спільному формулюванню настанови.

Ключові слова: проповідь, бароко, настанови, директиви, адресат, релігійний дискурс.

Oksana Zelińska, Wasyl Denysiuk. Językowe środki wyrażania wskazań w twórczości Tomasza Młodzianowskiego

Materiałem badawczym niniejszego artykułu jest twórczość polskiego kaznodziei barokowego Tomasza Młodzianowskiego. Zainteresowanie twórczością Młodzianowskiego wynika przede

wszystkim z faktu, że ukraińscy artyści barokowi znali jego twórczość i, zdaniem badaczy, wykorzystywali polskie teksty jako wzorce dla własnych dzieł kaznodziejskich.

W artykule opisano sposoby wyrażania wskazań, pouczeń o tym, jak chrześcijanin powinien budować swoje życie, jakie zasady moralne wyznawać i jak prawdziwie wierzyć w Boga. Teksty kazań zawierają wskazania dotyczące ogólnego światopoglądu człowieka, jego przekonań i poglądów, a także instrukcje dotyczące konkretnych działań i wzorców zachowania.

Aby sformułować wskazania, autor produktywnie używa stwierdzeń dyrektywnych, w których używa form czasownikowych w trybie rozkazującym.

Wiele wskazówek zawiera argumenty aksjologiczne, zachęcające adresata do zajęcia pozycji po stronie określonych wartości, do podjęcia zachowań, sprzyjające wzmocnieniu duchowości.

Wskazówki wyrażone jako apel do Jezusa Chrystusa, Bogurodzicy, są specyficzne dla dyskursu religijnego. Obserwujemy wówczas synkretyzację mówiącego i adresata w jednej osobie, odwołującej się do najwyższych świętych osób o pomoc w wykonywaniu wskazań.

Osiągnięcie efektu perswazji ułatwiają różne techniki i środki językowe. Efekt perswazji wzmacniają zestawienia i porównania. Formą realizacji wskazówek są rozmaite sentencje, przysłowia, motywy przewodnie. Stwierdzenia takie są konstantami moralnymi, akumulującymi stosunkowo trwale wyobrażenia o normach moralnych i wyznaczają wskazówki aksjologiczne.

Wskazanie może pojawić się jako wniosek z pouczającego przykładu, który rozwija się w krótkie opowiadanie. Autor angażuje adresatów do rozmyślenia, poszukiwania argumentów, co sprzychnia wspólnemu formułowaniu wskazania.

Słowa kluczowe: kazanie, barok, wskazania, dyrektywy, adresat, dyskurs religijny.

Oksana Zelinska, Vasyl Denysiuk. Linguistic means of expressing advice in the works of Tomash Mlodzianovskyyi

The research material for this article is the works of Tomash Mlodzianovskyyi, a Polish Baroque preacher. The interest in Mlodzianovskyyi's work is primarily due to the fact that Ukrainian baroque artists were familiar with it, and, according to researchers, they used Polish texts as models for their own sermons.

The article describes the linguistic means used to convey instructions and advice about how a Christian should live their life, what moral principles to uphold, and how to genuinely believe in God. The texts of the sermons contain advice concerning a person's general worldview, beliefs, and attitudes, as well as instructions related to specific actions and patterns of behavior.

The author leverages imperative verbs as a key linguistic tool to deliver directives.

Many pieces of advice include axiological arguments that encourage the addressee to adopt a position aligned with specific values and to embrace behaviors that will foster spirituality.

A characteristic of religious discourse is the use of direct address to Jesus Christ and the Virgin Mary within directives. In such cases, we observe a syncretism of the speaker and the addressee in one person, who appeals to the highest holy figures for assistance in carrying out the advice.

Various linguistic techniques and means contribute to the achievement of a persuasive effect. Comparisons and similes enhance persuasion. Maxims, proverbs, and leitmotifs serve as forms of instruction. Such expressions serve as moral constants that accumulate relatively stable notions of moral norms and mark axiological orientations.

An advice can be presented as a conclusion drawn from a didactic narrative, unfolding into a short story. By engaging the audience in reflection and argumentation, the author facilitates a collaborative formulation of the instruction.

Key words: sermon, baroque, instructions, directives, addressee, religious discourse.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Томаш Млодзяновський – визначний польський проповідник епохи Бароко. Проповідуючи, священник шляхом словесного переконування прагне змінити або утвердити, згідно з релігійним світоглядом, моральні ціннісні орієнтири адресатів, а також застерегти від гріховних учинків, неправильного життєвого вибору, всього, що може мати для вірянина негативні наслідки.

Проповідь належить до різновидів релігійного дискурсу, який кваліфікують як сукупність комунікаційних практик, що впливають із конкретних переконань та інституційно встановлених. Це своєрідний порівняно з іншими дискурс передусім завдяки розширенню дискурсивного простору сферою трансцендентності, тобто перетину межі між світом людини та надприродним [12, с. 116]. Релігійний дискурс можна розглядати як феномен використання мови у формі соціально визначеної практики, завдяки якій Церква (священники) організовано взаємодіють з аудиторією [5, с. 83], пропагуючи конкретні поняття, вірування, ідеї.

Мета статті – дослідити специфіку вираження настанов у творах Томаша Млодзяновського.

Виклад основного матеріалу. Проповіді (гомелії, казання) стають дедалі більше об'єктом дослідницьких інтересів в аспекті вивчення засобів мовного впливу на адресатів Як приклад, назвемо публікацію І. Кемпки, у якій авторка описала засоби переконування на матеріалі польських проповідей від Просвітництва до Нового часу. Досліджуючи лінгвопростір польських проповідей, І. Кемпка зазначає, що мова реалізує в проповідницьких текстах спонукальну функцію. Авторка показує, як мовні засоби впливають на функцію переконання в гомеліях і, порівнюючи тексти, указує на постійні та мінливі елементи в окремі епохи. Узагальнюючи напрацювання дослідників, авторка резюмує, що основне призначення проповіді – щоб «із мови поставали дії», тому передусім мова виконує спонукальну функцію [9, с. 152].

На історичному матеріалі, зокрема на проповідях П. Скарги, комунікаційні стратегії проповідництва вивчала Д. Гресяк-Вітек [6; 7]. Засоби персвазії описує К. Kaczor-Scheitler. Предметом її вивчення стала перекладена польською мовою пам'ятка, текст якої наповнений настановами, рекомендаціями і застереженнями, мета яких, як зазначає дослідниця, – змінити або зміцнити переконання реципієнтів та спонукати їх до певної поведінки. У статті проаналізовано вербальні форми впливу на адресата, переконання його [8, с. 126].

Прагматичний аспект у вивченні проповідей у діахронії презентує Р. Бізіор у монографії «Kazanie jako wspólnotowórczy gatunek wypowiedzi w drugiej połowie XIX wieku», де авторка характеризує проповідницький дискурс як інституційний, докладно описує різні комунікаційні ролі, у яких виступає проповідник, стратегію диференціації комунікативних ролей [4].

Проповідницька спадщина Томаша Млодзяновського викликає постійне зацікавлення в дослідників, бо, на думку І. Щуковського, є не тільки великою за обсягом, але й різноманітною. Дослідник зазначив, що проповіді та гомелії Т. Млодзяновського написані надзвичайно колоритною та живою рідною мовою, у текстах перетинаються коди вираження, риторичний порядок церковних промов поєднується з мовою теологічних концепцій, герменевтика біблійних текстів переплітається з моральними та соціально-політичними реаліями, моральні застереження супроводжуються численними прикладами [11, с. 241].

Звернення до проповідей Томаша Млодзяновського в цій статті зумовлено тим, що українські дослідники, вивчаючи специфіку польського впливу на творчість українських письменників бароко, констатують, що спадщина Млодзяновського була відома українським письменникам [2, с. 369], а тому існує висока ймовірність її осмислення та творчого впровадження на українському ґрунті.

Актуальність статті зумовлена як потребою вивчення специфіки мовного вираження настанов у проповідницькому дискурсі, так і подальшою перспективою з'ясування специфіки українсько-польських взаємозв'язків на культурних теренах.

Матеріалом дослідження слугували проповіді Т. Млодзяновського, опубліковані у виданні: Młodzianowski T. (1935). Wybór kazań. T. 1–2: T. 1. Kazania niedzielne. T. 2: Kazania świąteczne, pasyjne i oratne. Z przedmową prof. St. Windakiewicza. Warszawa, 1935.

Як уже було зауважено, визначальним для релігійного тексту є вираження моральних настанов, повчань, як будувати життя, які моральні принципи сповідувати, як правдиво вірити в Бога. Намір проповідника здійснити вплив на адресата є усвідомленим. Проповіді насичені

настановами і застереженнями, порадами, які мають на меті викликати зміни або зміцнити переконання одержувачів, допомогти їм зайняти правильну позицію, спонукати їх до певної поведінки та чинити конкретні дії. Відповідно їй цілеспрямованим є використання мовних одиниць для впливу на адресата. Як зауважила І. Кемпка, переконувальна функція є визначальною для проповідницького тексту [9, с. 152].

У текстах досліджуваних проповідей засвідчено значну кількість настанов, які висловлює проповідник вірянам. Настанови стосуються загальних світоглядних позицій людини, її переконань, поглядів, а також конкретних учинків, моделей поведінки в повсякденному житті. До прикладу порівняймо: *Chrześcijanie katolicy! Pamiętajcie, że każdy kościół, to dom Boży, to dom modlitwy, to dom Samego Pana Jezusa, który tam mieszka osobiście* [10, I, с. 128]. У цьому контексті проповідник дає настанови про те, як залагодити духовну сферу свого життя, в іншому дає узагальнену пораду, яка стане в нагоді в різних ситуаціях повсякдення, напр.: *Wpród trzeba słuchać i nauczyć się dobrze słuchać, a nie od razu się brać do rozprawy, i pchać się na urząd, i dekretować* [10, I, с. 135], в іншому дає пораду про спосіб поведінки під час конкретної побутової події, проте її можна тлумачити й метафорично, напр.: *Człowiecze chrześcijański! Kiedy zaproszony będziesz na gody, kiedy pójdziesz pomiędzy ludzi, nie siadajże na pierwszym miejscu, siadź na ostatnim, i staraj się, abyś pokornie o sobie rozumiał* [10, I, с. 158].

Проповідник схиляє вірян до того, аби вони піклувалися про бідних людей, напр.: *Nie żałuj, człowiecze, chleba ubogim, w imię Maryi Bogarodzicy cię proszącym, a i tobie go odda Najświętsza Panna z pomnożeniem ci go na ziemi i z naddatkiem wiekuistego żywota w niebie* [10, I, с. 11], навчає організовувати свій час, напр.: *I my czynimy wszystko zawsze w swoim czasie. Niechaj praca po pracy następuje w ładzie, w porządku. Jest czas na wszystko odpowiedni i właściwy. Zamieszanie sprawia każdy pośpiech, jak słusznie mówi św. Jan Chryzostom* [10, I, с. 13].

Зауважимо, що поради можуть бути виражені безпосередньо й стосуватися конкретних дій або ж образно, метафорично. Наприклад, пораду виконувати Христову науку проповідник передає словосполученням *weźmy do serca: Weźmy do serca tę naukę Pana Jezusa...* [10, I, с. 139]. Джерелом образності стають євангельські притчі, наприклад, автор висловлює пораду, звертаючись до персоніфікованого образу пшениці, яка уособлює праведних людей: *Żyj, kochana pszeniczko, żyj w miłości Bożej aż do śmierci i nie oglądaj się na nikogo, tylko na Boga. Przystępuj sobie często do Komunii św., a tak pobożnie, jakby całe uczczenie Najświętszego Sakramentu na tobie tylko wyłącznie zależało. Chodź na mszę św. i pamiętaj tylko o Bogu* [10, I, с. 32].

Проповідник звертається до колективного адресата – слухачів або читачів, у звертальних конструкціях використовує форми однини і множини, напр. *człowiecze grzeszny, ludzie chrześcijańscy: Człowiecze grzeszny! Toć się opatrz i zastanów, czym się to skończy!* [10, I, с. 48]; *Ludzie chrześcijańscy, opatrzcie się, a czy niema tu kogo pomiędzy nami, co już jest przez Boga tak ukarany?* [10, I, с. 53]. Здебільшого в структурі звертання проповідник уживає означення *grzeszny*, яким констатує людську недосконалість та потребу постійного вдосконалення і духовної праці. Однак, щоб висловити прихильність до адресатів промови, автор зрідка послуговується звертанням з атрибутивом *mily*, напр.: *Mily człowiecze! Nie dawaj! Uprzedzono cię już! Uprzedzono!* [10, I, с. 107].

Зміст кожної проповіді насичений різними настановами, покликаними покращити людську природу. Досягти переконувального ефекту проповідник прагне за допомогою різноманітних мовних прийомів і засобів.

Продуктивним засобом вираження настанов є **директиви**. Визначаючи сутність директив, І. Волощук та Г. Усик зазначають, що вони «мають на меті спонукати адресата робити / не робити що-небудь, припускають наявність у мовця відповідного бажання, а їх пропозиціональний зміст завжди полягає в тому, що адресат зробить / не зробить певну дію в майбутньому. Іллукутивна мета акту – змусити адресата дещо зробити» [1, с. 251].

На матеріалі досліджуваних проповідей спостерігаємо, що виразниками настанов у директивних висловлюваннях є лексичні одиниці зі значенням «пам'ятати», напр.: *Ludzie*

*pobożni, w miłości Bożej udoskonalić się pragnący! **Pamiętajcie** o trzech rzeczach, **pamiętajcie**, po pierwsze, o milczeniu i samotności. Rzecz niepodobna przy świegotliwości języka, przy rozmowach niepotrzebnych zostać świętym. **Pamiętajcie**, powtóre, o ćwiczeniu się w pamięci na obecność Bożą zawsze i wszędzie. O, jakże łatwo **pamiętać** się o tem będzie, jeżeli częstokroć myślą i sercem stanie się tylko pod krzyżem Pana Jezusa!* [10, I, c. 32]; ***Przypomnijmy** sobie ten obowiązek ...* [10, I, c. 43]; ***Pamiętaj**, człowiecze, że masz jedną tylko duszę* [10, I, c. 64]; *Trzeba nam, ludziom, o tem słowie Pańskiem zawsze **pamiętać*** [10, I, c. 101].

Директиви, у яких дієслова вжито у **формі другої особи однини**, мають більш підкреслений спонукальний зміст, напр.: *Człowiecze grzeszny! Zauważ sobie i zastanów się: mogłeś umrzeć w żywocie matki, mogłeś do chrztu nie dożyć, mogłeś nie przyjść do rozumu. Dożył jednak, ochrzczony jesteś i do rozumu jednakeś przyszedł, ale jakżeś ty za to wdzięczność Panu Bogu swemu okazał?* [10, I, c. 47]. Настанови можуть бути вираженими дієсловами з переносним значенням, наприклад *pobudźcie się... do miłosierdzia i jałmużny: Przyjrzyjcie się temu dobrze, chrześcijanie katolicy, i **pobudźcie się** i wy również do miłosierdzia i jałmużny* [10, I, c. 110].

У текстах проповідей трапляються й **дієслова в першій особі множини**, що є засобом вираження солідаризації з адресатом, підключення й промовця до спільної дії, напр.: *Bierzmy naukę, bierzmy pożytek z tego «maluczko». Wielki pożytek odnieślibyśmy, gdybyśmy to słowo sobie na sercu wszyscy wyruli* [10, I, c. 72]; *Zmieńmy swą wolę ze złej na dobrą* [10, II, c. 14]. Такі форми нівелюють дистанцію між проповідником і віряними, це також сприяє переконливості в необхідності виконання настанов.

За допомогою **імперативних форм із заперечною часткою** проповідник виразно акцентує на тому, яких учинків не потрібно робити, напр.: *Nie żałuj, człowiecze, chleba ubogim, w imię Maryi Bogarodzicy cię proszącym, a i tobie go odda Najświętsza Panna z pomnożeniem ci go na ziemi i z naddatkiem wiekuistego żywota w niebie* [10, I, c. 11]; *Nie odkładajmy więc pokuty swej wciąż na jutro* [10, I, c. 22]. Спостерігаємо випадки, коли заперечення є заборороною, яке поєднується з настановою до подальших дій, напр.: *Nie wolno ci serca dzielić pomiędzy ciało, i świat i czarta; wyrzuć to wszystko ze swego serca, niech ono całe Boga miłuje i tylko Boga* [10, I, c. 163].

Необхідність виконання настанов автор передає за допомогою **предикатів із компонентами *trzeba, powinien***, напр.: *Przestrzegać też **trzeba** dobrze, aby młodzież nie przedstawiała bez starszych na osobności, bo ta osobność często bywa matką niewstydu* [10, I, c. 5]; *A po trzecie, **trzeba** pamiętać o wzbudzaniu w sobie dobrej intencji. Wszelkie sprawy swoje i czyny **trzeba** ozdobić zawsze dobrą intencją, aby rosła miłość Boża i chwała Boża. To są wskazówki dla ludzi, w miłości Bożej pozostających* [10, I, c. 32]; ***Trzeba** nam, ludziom, o tem słowie Pańskiem zawsze pamiętać, **trzeba** nie szukać we wszystkich swoich przedsięwzięciach własnej woli swojej i swych pożytków, ale chwały Bożej i woli Bożej, a i nas wtedy nadzieje nie omylą* [10, I, c. 101]; *O, jak **powinien** i nasz naród polski uważać, aby niewdzięcznością taką za dobrodziejstwa Panu Bogu się nie odplacać i na karę taką czasem i dla siebie nie zasłużyć! Niech rozpamiętywa naród polski w gorliwości duszy swojej i swoją również niewdzięczność Bogu za dobrodziejstwa, któremi Pan Bóg Polskę opatrzył* [10, I, c. 46].

Наставляючи вірян, Т. Млодзяновський удається до різних мовних тактик, якими прагне посилити переконувальний вплив, з-поміж них засвідчено **тактику апеляції до авторитету**. Найвищим авторитетом для християн є Святе Письмо. Чимало настанов проповідник бере безпосередньо з нього і в різний спосіб доносить зміст до реципієнтів. Актуалізуючи євангельські настанови, проповідник робить покликання, уживає маркери *uczy Pan Jezus, Pan Jezus... to zaleca* тощо: *Ludzie w chorobie radzi do Boga się uciekają, ale kiedy wyzdrowieją, już o Bogu zapominają. **Uczy** nas tu **Pan Jezus**, jak potrzeba być wdzięcznym Bogu po chorobie w dobrem zdrowiu* [10, I, c. 19]; ***Przestrzega** nas sam **Król nad królami. Pan nad panami, Jezus Chrystus: Wszelkie królestwo, w sobie rozdzielone, będzie spustoszone*** [10, I, c. 73]; *Najlepiej widać ten zbiera, najlepiej się ten bogaci, kto drugim daje. Sam **Pan Jezus** nam to **zaleca** i każe czynić sobie przyjaciół z tamony niesprawiedliwości, dając jałmużnę* [10, I, c. 119].

Висловлюючи настанови, проповідник удається до тактики порівнянь і зіставлень, наводить різні моделі поведінки й пропонує правильний вибір, без безпосередньої вказівки на нього. У наведеному фрагменті автор ставить за взірць Богородицю, що, природно, не вимагає імператива, напр.: *Ludzie zwykle na weselu najedzą się, napiją, i jeszcze oblubieńca i oblubienicę potem obtowią. Nie tak czyni Najświętsza Panna. Dobro za dobro oddaje z wielkim naddatkiem* [10, I, с. 10].

Висловлюючи настанови про виховання, Т. Млодзяновський як засіб аргументації використовує зіставні конструкції, напр.: *I synowie wasi, potomstwo wasze, o rodzice chrześcijańscy! jest obrazem również waszym. Pan ojciec gniewliwy, i pan syn również gniewliwy. Pan ojciec obżarty, i pan syn również obżarty. Pani matka niewstydliva, i pani córka również niewstydliva. Dzieci obrazem są swych rodziców. Syn Boży jest Słowem mówiącego Boga Ojca. I wśród ludzi tak samo* [10, I, с. 3].

Численні фрагменти проповідей містять авторську інтенцію оцінки. І. Кемпка зазначає, що аксіологічна аргументація вимагає зайняти позицію на стороні конкретних цінностей, вимагає звернення до адресата, спрямовані на те, аби переконати його прийняти перевагу тієї поведінки, яка сприятиме посиленню духовності людини [9, с. 132].

Універсальним засобом вираження позитивної оцінки є слова із семантичним компонентом *dobry*, напр.: *Trzeba dać **dobry** przykład, trzeba być **dobrym** ojcem i **dobrą** matką, aby i dzieci mieć również **dobrze*** [10, I, с. 4]; *A po trzecie, trzeba pamiętać o wzbudzaniu w sobie **dobrej** intencji. Wszelkie sprawy swoje i czyny trzeba ozdobić zawsze **dobrą** intencją, aby rosła miłość Boża i chwala Boża. To są wskazówki dla ludzi, w miłości Bożej pozostających* [10, I, с. 32]; позитивну оцінку виражають також означення *świętobliwe, pobożne*, напр.: *Świętobliwe i pobożne wychowanie dała mu Bogarodzica Panna, świętobliwie i pobożnie od maleńkości zaprawiała Go do uczęszczania na nabożeństwo do kościoła* [10, I, с. 1]. Оціним словом *głupstwo* автор висловлює настанови про те, чого потрібно уникати, що є неправильним, напр.: *Mówi znów drugi: jeszcze lata mi służę; jak dopiero się zestarzeję, to się poprawię. **Głupstwo!** A jeżeli się właśnie nie zestarzejesz?* [10, I, с. 22]; *Głupstwem jest wierzyć w czary i gusła* [10, I, с. 62].

Настанови передбачають добровільний вибір людини, тому автор звертається до розмірковувань, аргументів, побудови логічного ланцюжка, який має привести до потрібного висновку. Щоб розтлумачити зміст повчань, проповідник удавався до тактики пояснення: наприклад, дає настанову, щоб віряни не говорили про те, що в них на серці, напр.: *Tylko mądry człowiek rozumie, że jak daleko jest serce w ciele ludzkim od języka, tak nie odrazu to, co na sercu, powinno być i na języku. Samo przyrodzenie już zamknęło język za zębami i schowało hen w ustach za wargami, aby się snadnie i lekkomyślnie nie wychylał* [10, I, с. 78]; у наступному фрагменті тактику пояснення реалізовано за допомогою риторичного питання, яке змушує правильно розставити акценти, напр.: *Strzećcie się... badajcie pilne, i już zdaleka, i zawczasu bądźcie ostrożni i wystrzegajcie się. Kogo Pan Jezus tak nakazuje nam się wystrzegać? Strzećcie się fałszywych proroków...* [10, I, с. 114].

Аби переконати вірян дотримуватися настанов, проповідник попереджав про наслідки їхнього невиконання, напр.: *Kto nie jest wdzięczny, ten nie tylko nie otrzyma już nie więcej, ale i to, co już otrzymał, to wnet utraci* [10, I, с. 45], або пояснював причини, чому треба робити саме так, як він радить, напр.: *Niezgoda jest, jak ogień; trzeba odrazu ją zagasić, aby drugich nie zapaliła* [10, I, с. 105]; *Człowiecze grzeszny, teraz zapłacz nad grzechami swymi i do stóp miłosierdzia Pana Jezusa zaraz przypadnij, bo jeżeli tego omieszkaesz, to może wkrótce opuści cię Pan Jezus, zaprze się ciebie Boskie Jego miłosierdzie i odda cię w ręce Boskiej sprawiedliwości, która ci każe iść precz od Niego na potępienie wieczne w piekle* [10, I, с. 111]. Можливість людини за власною волею виконати настанову презентовано заувагою автора *jeśli chcesz: Człowiecze grzeszny, jeśli chcesz się uratować, zerwij z tym grzechem, na miły Bóg, natychmiast. Grzech nałogowy to furman, który wiezie prostą drogą do piekła. Grzech nałogowy to ściana gruba i ciężka, która do duszy nie dopuszcza, by i promienia łaski Bożej. Grzech nałogowy to kamień młyński, który zanurza duszę dno piekła* [10, I, с. 35]. Переконливість порад посилює аргументація, напр.: *Tak to sam rozum*

dyktuje nam i za łaską Bożą nas poucza, że tylko święta wiara nasza katolicka jest wiarą dobrą, wiarą prawdziwą, wiarą, zaczerpniętą od Chrystusa Pana i Apostołów, i aż dotąd stale trwającą [10, I, с. 42].

Формою втілення настанов є різноманітні сентенції, приповідки. Т. Млодзяновський сам обґрунтовує їхню роль як засобу переконування, повідомляє, що вони є кращими для розуміння простих людей, приповідки дають змогу запам'ятати й зрозуміти правди віри, напр.: *Dlaczego Pan Jezus opowiadał rzeszom przypowieści? Dlatego, że ludzie prości, nieuczenni, nauki górnej o tajemnicach Boskich nie zrozumieliby, trzeba im było prawdy wiary, jakby ocukrzyć, podać w mowie, dla nich przystępnej. Ludzie lubią przypowieści, łatwiej sobie je spamiętają, jak orzechem się bawią, rozgryzają go, dociekając, co się w środku w nim znajduje* [10, I, с. 50]; *Prorocy Pańscy starego Testamentu, a i w nowym Testamencie sam Pan Jezus nauczał nieraz przez zagadki i przypowieści* [10, I, с. 76]. Вислови є моральними константами, які акумулюють відносно стійкі уявлення про норми й маркують аксіологічні орієнтири, напр.: *Glupi, gdy milczeć będzie, za mądrego będzie poczytan, mówi Salomon* (Przyp. XVII, 28); *ale, niestety, już mędrzec pogański, Solon, stwierdził to i powiedział, że żaden głupiec nie może milczeć* [10, I, с. 78].

Т. Млодзяновський уміщує до тексту проповідей невеликі оповідання з повчальним змістом. Висновок, який випливає зі змісту оповідання, стає настановою, напр.: *Tyle mówi ta powiastka. Chcemy i my być królami, bierzmy przykład z tej powiastki. Nauczmy się trzymać na wodzy zawsze swój język w ustach, a królować będziemy nie nad światem wprowadzie, ale nad sobą, co jest ważniejsze i co prowadzi do królowania z Bogiem w niebie* [10, I, с. 80].

Використання повчальних оповідних текстів було звичним для проповідників епохи Бароко [3, с. 44]. Оповідання посилювали впливовість, доказовість, переконливість проповіді, робили її цікавою. Завершивши переказ оповідання, проповідник спонукає слухачів віднайти паралелі в сучасному їм житті.

Специфічним для релігійного дискурсу є настанови, виражені як звернення до Ісуса Христа, Богородиці; у таких контекстах промовець і адресат утілюються в одній особі та апелюють до найвищих святих осіб, аби допомогли їм уникнути чогось чи, навпаки, допомогли здійснити, маркером бажаної дії стає імператив *daj*, напр.: *O Panie Jezu! Daj nam się szczerze z grzechów naszych już wyspowiadać, daj nam się już poprawić, abyśmy, z trądu grzechowego oczyszczeni, służyli Ci w posłuszeństwie i w wierze św. na wzór setnika aż do śmierci. Amen* [10, I, с. 19]; *Bogarodzico Panno! Uproś nam łaskę, abyśmy już Pana Boga niewdzięcznością naszą nie obrażali, ale czcili Go i chwalili teraz i zawsze i na wieki wieków* [10, I, с. 48]; *Daj nam, o Panie Jezu, miłosiernymi być za życia, ażebyśmy miłosierdzia dostąpili po śmierci... Amen* [10, I, с. 123].

У текстах Т. Млодзяновського наявні імпліцитні настанови. Імпліцитними настановами вважаємо такі формулювання, коли автор не називає конкретної дії, яку рекомендує / не рекомендує виконати, але подає такий опис чи визначення її якості, що спонукає уникнути її або дотримуватися: наприклад, настанова бути покірним не містить безпосередньої вказівки, але позитивно оцінений опис цієї християнської цноти переконує в потребі бути таким: *Nic nie jest wyższe ponad pokorę, bo otacza ona nimbem światłości, która uświęca, która oświeca, choć w swej skromności człowiek pokoroy o tem i nie wie* [10, II, с. 25].

Наступні фрагменти не містять оприявленої настанови берегтися гріха, проте його образні дефініції переконують у тому: *Grzech nalogowy to furman, który wiezie prostą drogą do piekła. Grzech nalogowy to ściana gruba i ciężka, która do duszy nie dopuszcza, by i promienia łaski Bożej. Grzech nalogowy to kamień młyński, który zanurza duszę dno piekła* [10, II, с. 35].

Висновки. Досліджувані проповіді засвідчують, що Т. Млодзяновський майстерно використовував мовний ресурс для того, аби висловити настанови вірянам, спонукати їх дотримуватися моделей поведінки, які узгоджуються з християнськими моральними нормами. Автор володів комунікативними мовними тактиками впливу на адресатів, застосовував їх водночас із виражальними засобами мови. Назви дій, до яких закликав проповідник, виражено дієсловами як із прямим, так і з переносним значенням.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в докладному вивченні особливостей проповідей Т. Млодзяновського, специфіки використання мовних засобів впливу на адресата та порівняння із творами українських проповідників – сучасників Т. Млодзяновського.

Список використаних джерел та літератури

1. Волошук І., Усик Г. Актуалізація іллокутивних актів у текстах англійськомовних політичних промов. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. Вип. 4. С. 250–255.
2. Дзюба О. Польська книга у бібліотеках України XVIII ст. (до історії українсько-польських культурних взаємин). «*Істину встановлює суд історії*»: збірник на пошану Федора Павловича Шевченка / відп. ред. В. Смолій. Київ, 2004. Т. 2: Наукові студії. С. 364–371.
3. Крекотень В. І. Українська ораторська проза другої половини XVII ст. як об'єкт літературознавчого вивчення // Крекотень В. І. *Оповідання Антонія Радивиловського. З історії української новелістики XVII ст.* Київ : Наукова думка, 1983. С. 11–207.
4. Bizior R. Kazanie jako wspólnototwórczy gatunek wypowiedzi w drugiej połowie XIX wieku. *Częstochowa : Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. J. Długosza w Częstochowie*, 2018. 344 s.
5. Chruszczewski P. Aspekty dyskursu religijnego. *Język trzeciego tysiąclecia / red. G. Szpila*. Kraków : Krakowskie Tow. Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej "Tertium", 2000. S. 81–94.
6. Grzesiak-Witek D. Sposoby argumentacji prawd wiary w Kazaniach na niedziele i święta całego roku Piotra Skargi. *Język religii: Konstrukcje i dekonstrukcje / pod redakcją i ze wstępem L. Rożek*. Częstochowa : AJD, 2006. S. 327–345.
7. Grzesiak-Witek D. *Strategie komunikacyjne w "Kazaniach na niedziele i święta całego roku" Piotra Skargi*. Stalowa Wola ; Sandomierz : Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia, 2008. 397 s.
8. Kaczor-Scheitler K. Realizacja funkcji perswazyjnej w Palmie panińskiej benedyktyna Basilia Gradiego w przekładzie jezuita Szymona Wysockiego. *Załącznik Kulturoznawczy*. 2018. № 5. S. 125–142.
9. Kęпка І. Językowe środki perswazji w polskich kazaniach katolickich od oświecenia do czasów współczesnych: na wybranych przykładach. *Język – Szkoła – Religia*. 2009. № 4. S. 152–161.
10. Млодзяновський Т. Вибір казань. Warszawa, 1935. Т. 1–2. Т. 1: Kazania niedzielne. Т. 2: Kazania świąteczne, pasyjne i roratne.
11. Szczukowski I. "Ćwiczcie się nabożeństwie". Ignacjański modus vivendi w kazaniach Tomasza Młodziańskiego. *Wzorce osobowe w dawnej literaturze i kulturze polskiej / pod red. Bernadetty M. Puchalskiej-Dąbrowskiej i Elżbiety A. Jurkowskiej*. Białystok, 2018. S. 251–255.
12. Wojtak M. Polimorficzność stylu religijnego we współczesnej polszczyźnie. *Język religijny dawniej i dziś / red. ks. P. Bortkiewicz, S. Mikołajczak, M. Rybka*. Poznań, 2009. T. 5. S. 115–125.

References (translated & transliterated)

1. Voloshchuk, I., & Usyk, H. (2015). Aktualizatsiia illokutyvnykh aktiv u tekstakh anhlomovnykh politychnykh promov [Actualization of illocutionary acts in the texts of English-language political speeches]. *Naukovyi visnyk Shkhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky – Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University*, issue 4, pp. 250–255 [in Ukrainian].
2. Dziuba, O. (2004). Polska knyha u bibliotekakh Ukrainy XVIII st. (do istorii ukrainsko-polskykh kulturnykh vzaiemyn) [Polish book in the libraries of Ukraine in the 18th c. (to the history of Ukrainian-Polish cultural relations)]. *"Istynu vstanovliuie sud istorii": zbirnyk na poshanu Fedora Pavlovycha Shevchenka*] *"Truth is established by the court of history": collection in honor of Fyodor Pavlovich Shevchenko*. (Vol. 2: Naukovi studii), (pp. 364–371). V. Smolii (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].
3. Krekoten, V. I. (1983). Ukrainska oratorska proza druhoi polovyny XVII st. yak ob'iekt literaturoznavchoho vyvchennia [Ukrainian oratorical prose of the second half of the 17th century. as an object of literary study]. *Krekoten, V. I. Opovidannia Antoniiia Radyvylovskoho. Z istorii ukrainskoi novelistyky XVII st. – Stories by Antony Radyvylovsky. From the history of Ukrainian short stories of the 17th century*. (pp. 11–207). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
4. Bizior, R. (2018). *Kazanie jako wspólnototwórczy gatunek wypowiedzi w drugiej połowie XIX wieku [The sermon as a community-creating genre of expression in the second half of the 19th century]*. Częstochowa: Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. J. Długosza w Częstochowie [in Polish].

5. Chruszczewski P. (2000). Aspekty dyskursu religijnego [Aspects of religious discourse]. *Język trzeciego tysiąclecia – The language of the third millennium*. (pp. 81–94). G. Szpila (Ed.). Kraków: Krakowskie Tow. Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej "Tertium" [in Polish].
6. Grzesiak-Witek, D. (2006). Sposoby argumentacji prawd wiary w Kazaniach na niedziele i święta całego roku Piotra Skargi [Ways of arguing the truths of faith in Sermons for Sundays and holidays throughout the year by Piotr Skarga]. *Język religii: Konstrukcje i dekonstrukcje – The language of religion: Constructions and deconstructions*. (pp. 327–345). L. Rożek (Ed.). Częstochowa [in Polish].
7. Grzesiak-Witek, D. (2008). *Strategie komunikacyjne w "Kazaniach na niedziele i święta całego roku" Piotra Skargi* [Communication strategies in "Sermons for Sundays and holidays throughout the year" by Piotr Skarga]. Stalowa Wola; Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia [in Polish].
8. Kaczor-Scheitler, K. (2018). Realizacja funkcji perswazyjnej w Palmie panieńskiej benedyktyna Basilia Gradiego w przekładzie jezuita Szymona Wysockiego [The implementation of the persuasive function in The Maidens Palm by the Benedictine monk Basilio Gradi, translated by the Jesuit Szymon Wysocki]. *Załącznik Kulturoznawczy – Cultural Annex*, 5, 125–142 [in Polish].
9. Kępką, I. (2009). Językowe środki perswazji w polskich kazaniach katolickich od oświecenia do czasów współczesnych: na wybranych przykładach [Linguistic means of persuasion in Polish Catholic sermons from the Enlightenment to modern times: selected examples]. *Język – Szkoła – Religia – Language – School – Religion*, 4, 152–161 [in Polish].
10. Młodzianowski, T. (1935). *Wybór kazań* [A selection of sermons]. (Vol. 1–2). Vol. 1: *Kazania niedzielne – Sunday sermons*. Vol. 2: *Kazania świąteczne, pasyjne i roratne – Christmas, Passion and Rorate sermons*. Warszawa [in Polish].
11. Szczukowski, I. (2018). "Ćwiczcie się nabożeństwie". Ignacjański modus vivendi w kazaniach Tomasa Młodzianowskiego ["Practice yourselves in devotion". Ignatian modus vivendi in the sermons of Tomasz Młodzianowski]. *Wzorce osobowe w dawnej literaturze i kulturze polskiej – Role models in ancient Polish literature and culture*. (pp. 251–255). Bernadetta M. Puchalska-Dąbrowska & Elżbieta A. Jurkowska (Eds.). Białystok [in Polish].
12. Wojtak, M. (2009). Polimorficzność stylu religijnego we współczesnej polszczyźnie [Polymorphism of religious style in contemporary Polish]. *Język religijny dawniej i dziś – Religious language in the past and today*. (Vol. 5), (pp. 115–125). ks. P. Bortkiewicz, S. Mikołajczak & M. Rybka (Eds.). Poznań [in Polish].

Статтю отримано 25.06.2024 року.

Прийнято до друку 02.08.2024 року.